

УДК 338.43:332.12

Г. Є. Павлова,

д. е. н., професор, декан факультету обліку і фінансів,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1400-7348>

А. Ю. Сірко,

к. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3791-9435>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.22.22

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД В ФОРМУВАННІ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

H. Pavlova,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Accounting and Finance,
Dnipro State Agrarian University of Economics, Dnipro, Ukraine

A. Sirko,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance,
Dnipro State Agrarian University of Economics, Dnipro, Ukraine

EUROPEAN EXPERIENCE IN SHAPING THE SYSTEM OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF RURAL AREAS

Внаслідок глибоких економічних проблем соціальна сфера села часто розвивається за залишковим принципом і розглядається лише у зв'язку з економічним поступом територій. У таких умовах особливого значення набуває пошук дієвих шляхів, інструментів та механізмів, здатних стимулювати розвиток сільських громад і забезпечити їхнє відродження. Саме тому посилюється інтерес до вивчення європейського досвіду, його методологічних засад, практичних результатів та можливостей адаптації цих напрацювань до українських умов.

Метою статті є наукове обґрунтування застосування європейського підходу до формування системи соціально-економічного розвитку сільських територій України з урахуванням викликів післявоєнної відбудови та потреби гармонізації з європейським простором.

З'ясовано, що розвиток сільських територій є багатограним і складним процесом, який вимагає глибоких фахових знань та врахування кращих практик європейських країн. Українські наукові дослідження у цій сфері почали активно розвиватися відносно нещодавно й переважно спираються на концепцію "rural development", запозичену з європейського наукового простору.

Доведено, що європейська модель розвитку сільських територій зосереджується насамперед на людському аспекті сталого зростання. Це проявляється у ключових напрямках Спільної аграрної політики (САР), які охоплюють стимулювання інноваційного розвитку аграрного сектору, підвищення його конкурентоспроможності, охорону довкілля, зміцнення соціальної згуртованості та скорочення рівня бідності.

Обґрунтовано, що європейська модель розвитку сільських територій, закріплена в положеннях Спільної аграрної політики (САР), є перспективним орієнтиром для України, особливо у процесі підготовки до вступу в Європейський Союз. Вона базується на законодавчо визначених механізмах підтримки, спрямованих на розвиток людського потенціалу, впровадження інновацій та забезпечення екологічної збалансованості. Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на адаптацію цих підходів до українських реалій, зокрема через реалізацію програм IPARD III та Rural Pact, що сприятиме формуванню ефективної системи управління розвитком сільських територій.

Due to deep economic problems, the social sphere in rural areas often develops on a residual basis and is considered only in connection with the economic progress of the territories. In such conditions, it is particularly important to find effective ways, tools, and mechanisms capable of stimulating the development of rural communities and ensuring their revival. That is why there is growing interest in studying European experience, its methodological foundations, practical results, and the possibilities for adapting these developments to Ukrainian conditions.

The purpose of the article is to provide scientific justification for the application of the European approach to the formation of a system of socio-economic development of rural areas in Ukraine, taking into account the challenges of post-war reconstruction and the need for harmonization with the European space.

It has been established that the development of rural areas is a multifaceted and complex process that requires in-depth professional knowledge and consideration of the best practices of European countries. Ukrainian scientific research in this field has begun to develop actively relatively recently and is mainly based on the concept of "rural development" borrowed from the European scientific space.

It has been proven that the European model of rural development focuses primarily on the human aspect of sustainable growth. This is reflected in the key areas of the Common Agricultural Policy (CAP), which include stimulating innovative development in the agricultural sector, increasing its competitiveness, protecting the environment, strengthening social cohesion, and reducing poverty.

It has been substantiated that the European model of rural development, enshrined in the provisions of the Common Agricultural Policy (CAP), is a promising benchmark for Ukraine, especially in the process of preparing for accession to the European Union. It is based on legally defined support mechanisms aimed at developing human potential, introducing innovations, and ensuring environmental balance. Further scientific research should be directed toward adapting these approaches to Ukrainian realities, in particular through the implementation of the IPARD III and Rural Pact programs, which will contribute to the formation of an effective system for managing the development of rural areas.

Ключові слова: європейський досвід, формування, система, соціально-економічний розвиток, сільські території.

Key words: European experience, formation, system, socio-economic development, rural areas.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Соціальний розвиток села залишається одним із ключових завдань для України, що зумовлено значною часткою сільських територій у структурі країни та великою кількістю їхніх мешканців. Ситуацію ускладнюють демографічні проблеми — старіння населення, скорочення чисельності жителів, а також соціальна напруга, спричинена неможливістю сільської економіки забезпечити робочими місцями всіх працівників, які вивільняються через зростання продуктивності аграрного сектору.

Через глибину економічних труднощів соціальна сфера села часто розвивається за залишковим принципом і розглядається у тісному взаємозв'язку з економічним розвитком територій. У цьому контексті особливо важливим є пошук ефективних шляхів, інструментів і механізмів стимулювання розвитку сільських громад, які могли б відкрити нові можливості для їхнього відродження. З огляду на це зростає інтерес до вивчення європейського досвіду, його методологічних підходів і практичних результатів, а також до оцінки можливостей їх адаптації до українських реалій.

Таким чином, у контексті сучасних викликів економічного розвитку України, сільські території слід розглядати через призму європейського досвіду, оскільки країна активно інтегрується до Європейського Союзу. Аналіз передових практик ЄС у сфері управління соціально-економічними процесами на сільських територіях відповідає стратегічним напрямкам наукової політики, що може бути адаптовано до національних умов, особливо з урахуванням переговорів про вступ до ЄС, які розпочалися у 2024 році, та оновлень Спільної сільськогосподарської політики (CAP) на 2023—2027 роки, спрямованих на стійкість і конкурентоспроможність сільських регіонів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання соціально-економічного розвитку сільських територій та управління громадами ґрунтовно досліджували українські вчені, зокрема Войтович Н. М., Пожоджук Д. Д., Шулський М. Г. та ін. [1] Гончарук І. В., Томашук І. В. [2], Лозо О. В., Нежиборець А. О., Комісарова Д. О. [3] та інші. Проте питання адаптації європейського досвіду, зокрема через інструменти Спільної сільськогосподарської політи-

ки (CAP) ЄС, залишаються недостатньо вивченими, що зумовило потребу цього дослідження. Останні публікації Єврокомісії, такі як звіт про Rural Pact Conference 2025 (вересень 2025), підкреслюють необхідність оновлення Rural Action Plan для посилення стійкості сільських громад. Дослідження OECD (2025) щодо принципів сільської політики акцентують на інтегрованому підході до економічних, соціальних та екологічних викликів.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Розвиток сільських територій є одним з пріоритетних напрямів стратегічного розвитку більшості країн світу. Водночас з ефективною реалізацією державних стратегій розвитку сільських територій пов'язані значні ускладнення, що спричиненні як кліматичними умовами, так і соціально-економічними особливостями кожної країни чи регіону. Попри значну увагу до проблем рівня життя населення, питання вивчення досвіду провідних країн світу щодо регулювання життєвого рівня сільського населення досі не стали об'єктом ґрунтового аналізу ні серед науковців, ні серед практиків. Між тим, узагальнення такого досвіду могло б стати важливим підґрунтям для розроблення ефективних заходів, спрямованих на відродження та розвиток українського села.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Мета статті полягає в науковому обґрунтуванні європейського досвіду в формуванні системи соціально-економічного розвитку сільських територій України, враховуючи сучасні виклики післявоєнної відбудови та необхідність гармонізації з європейським простором.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Соціальний розвиток сільських територій базується на впровадженні низки концепцій, центральне місце серед яких займає концепція сталого розвитку. Вона поєднує економічні, соціальні та екологічні заходи, спрямовані на забезпечення збалансованого поступу суспільства. Її формування було зумовлене зростанням негативних наслідків науково-технічного прогресу для довкілля та усвідомленням того, що справжній розвиток можливий лише за гармонійного поєднання соціальних, економічних і екологічних складових.

Соціальна компонента цієї концепції ґрунтується на принципах рівності, солідарності та довіри [9]. Саме ці гуманітарні орієнтири визначають зміст численних стратегій, програм, проєктів і нормативно-правових актів — регламентів, директив, рішень і законів, які конкретизують параметри та напрями соціального розвитку.

Соціально-економічний розвиток сільських територій України в умовах євроінтеграції не може обмежуватися лише національним досвідом, враховуючи глобальний контекст та обмеженість успішних практик в Україні. Розвиток сільських територій — складний процес, що потребує спеціалізованих знань та адаптації передового європейського досвіду. Вітчизняні дослідження цієї проблематики з'явилися відносно недавно і часто базуються на концепції "rural development", запозиченій із європейської науки. Однак копіювання зарубіжного досвіду чи ігнорування його на користь власного шляху є крайнощами. Ефективнішим є поєднання європейських практик із національними реаліями для створення дієвої моделі розвитку сільських територій України.

Європейський досвід розвитку сільських територій ґрунтується на концепції сталого розвитку, яка інтегрована у Спільну аграрну політику (Common Agricultural Policy, CAP). Програма CAP на 2023—2027 роки передбачає фінансування в обсязі 386,6 млрд євро, з яких 98,9 млрд євро спрямовано на European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD). У рамках оновлення 2025 року особливу увагу зосереджено на спрощенні регуляторних вимог для екологічного землеробства, а також на розширенні підтримки малих фермерських господарств, що сприяє підвищенню стійкості аграрного сектору та зміцненню соціально-економічного потенціалу сільських громад.

Основу європейської моделі формують кілька ключових принципів. По-перше, це раціональна економічна свобода, яка стимулює розвиток змішаної економіки, сприяє диверсифікації видів діяльності та створенню нових робочих місць у сільській місцевості. По-друге, соціальне партнерство між державою, працівниками та роботодавцями забезпечує стабільний соціальний діалог і підвищує ефективність управлінських рішень. По-третє, державне регулювання ринкових відносин підтримує рівновагу між виробництвом та споживанням, запобігаючи економічним дисбалансам та сприяючи продовольчій безпеці. Важливим елементом також виступає соціальна справедливість, що передбачає перерозподіл ресурсів на ко-

ристь вразливих соціальних груп, а демократичне управління гарантує участь громадян у прийнятті рішень і зміцнює соціальну солідарність у сільських громадах.

Європейська модель розвитку сільських територій робить акцент на людському вимірі сталого зростання. Це відображається у стратегічних пріоритетах CAP: інноваційному розвитку аграрного сектору, підвищенні конкурентоспроможності сільського господарства, захисті навколишнього природного середовища, посиленні соціальної інтеграції та зменшенні рівня бідності. Так, у 2025 році в межах Rural Pact було підтримано 118 програм розвитку сільських територій у 27 країнах ЄС, серед яких 20 мали національний рівень, а решта реалізовувалися на регіональному рівні.

Для формування ефективної політики розвитку сільських територій Європейський Союз застосовує стандартизовану систему класифікації, розроблену Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Відповідно до неї, території з щільністю населення менше 150 осіб на км² вважаються сільськими.

Просторова ієрархія управління визначається за класифікацією NUTS: від рівня країни (NUTS 1) до рівня муніципалітету (NUTS 5). У межах цієї системи виділяють три типи територій: переважно сільські (понад 50% населення проживає в сільській місцевості), відносно сільські (15—50%) та міські (менше 15%). Такий підхід дає змогу забезпечити гнучкість політик, адресність підтримки та ефективне використання фінансових ресурсів для досягнення збалансованого регіонального розвитку.

Моделі розвитку в ЄС: законодавчо закріплені механізми підтримки (CAP, Канада), на відміну від програмних у США. В ЄС CAP фіксує напрями: розвиток громад, демократизація, здоров'я, справедливість, екологія, наукові дослідження. Фінансування через EAFRD: 99,6 млрд євро на 2014—2020, оновлено до 98,9 млрд на 2023—2027 з фокусом на 6 пріоритетах, включаючи інновації та ресурсоефективність.

Стратегія "Європа 2020" еволюціонувала до "Європа 2040" з акцентом на інновації, молодь, боротьбу з бідністю та ресурси. Європейська мережа сільських територій (ENRD) поширює кращі практики. Порівняння напрямів розвитку наведено в таблиці 2.

Для України європейська модель релевантна через IPARD III (2021-2027), яка для країн-

Таблиця 1. Особливості адміністративно-територіального устрою в країнах ЄС

№ з/п	Модель	Країна	Устрій	Рівні
1.	Континентальна	Франція	Унітарна	Регіон, департамент, округ, кантон, комуна
2.		Італія	Унітарна	Області, провінції, комуни
3.		Польща	Унітарна	Восводство, повіт, гміна
4.	Змішана	Німеччина	Федеративна	Земля, округ, громада

Джерело: систематизовано на основі [7].

Таблиця 2. Порівняльний аналіз напрямів розвитку сільських територій

№ з/п	ЄС	Україна
1.	Інновації та знання в сільському господарстві	Розвиток аграрного сектору
2.	Конкурентоспроможність ферм	Диверсифікація економіки
3.	Захист екосистем	Урахування СОТ
4.	Соціальна інтеграція та скорочення бідності	Соціальні стандарти
5.	Ресурсоефективність	Розвиток інфраструктури

Джерело: систематизовано на основі [1].

кандидатів пропонує інструменти модернізації (станом на 2025: фокус на підготовку до акцесії, Єврокомісія).

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Європейська модель розвитку сільських територій, закріплена в CAP, є перспективною для України, особливо в контексті підготовки до членства в ЄС. Вона передбачає законодавчо визначені механізми підтримки, орієнтовані на людський розвиток, інновації та екологічну стійкість. Подальші дослідження мають зосередитися на адаптації цих інструментів до українських умов, зокрема через програми IPARD III та Rural Pact, для створення ефективної системи управління сільськими територіями. Перспективи включають інтеграцію пропозицій на бюджет 2028—2034, з 35% на клімат та середовище.

Література:

1. Войтович Н. М., Походжук Д. Д., Шулський М. Г. та ін. Євроінтеграційні перспективи розвитку аграрної економіки України: монографія. Львів: Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, 2023. ISBN 978-966-2042-65-8.

2. Гончарук І. В., Томашук І. В. Ресурсний потенціал сільських територій: стан та напрями зміцнення: монографія. Вінниця: ТОВ "Тво-

ри", 2022. 334 с. URL: <http://repository.vsau.org/getfile.php/30866.pdf>.

3. Лозо О. В., Нежиборець А. О., Комісарова Д. О. Екологізація сільського господарства в Україні: поточний стан та перспективи розвитку // Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 10. С. 370—373. URL: http://lsej.org.ua/10_2022/89.pdf.

4. Про державну підтримку сільського господарства: Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV. URL: <http://www.rada.gov.ua>.

5. Проблеми та перспективи аграрної галузі в 2025 році: інтерв'ю Міністра аграрної політики та продовольства. Ліга Закон. 2025. URL: https://biz.ligazakon.net/interview/232400_-problemi-ta-perspektivi-agrarno-galuz-v-2025-rots-ntervyu-mnstra-agrarno-poltiki-ta-prodovolstva.

6. Шевченко О. В., Романова В. В., Жаліло Я. А. та ін. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні. Київ: НІСС, 2020. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/decentralizatsiya-i-formuvannya-polityky-regionalnogo-rozvytku-v-ukraini_0.pdf.

7. European Commission. The common agricultural policy at a glance [Електронний ресурс]. 2025. Режим доступу: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-glance_en.

8. European Commission. Rural Pact Conference 2025 [Електронний ресурс]. 2025. Режим доступу: https://ruralpact.rural-vision.europa.eu/news_en.

9. European Commission. IPARD III Programme [Електронний ресурс]. 2025. Режим доступу: https://enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/overview-instrument-pre-accession-assistance_en.

10. OECD. OECD Principles on Rural Policy [Електронний ресурс]. 2025. Режим доступу: <https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/rural-service-delivery/oecd-principles-on-rural-policy.html>.

11. European Commission. The next chapter for the CAP [Електронний ресурс]. 2025. Режим доступу: https://agriculture.ec.europa.eu/media/news/next-chapter-cap-2025-07-17_en.

References:

1. Voitovych, N. M., Pozhodzhu, D. D., Shulskyi, M. H. et al. (2023), Yevrointehratsiini perspektyvy rozvytku ahrarnoi ekonomiky Ukrainy [European Integration Prospects for the Development of Ukraine's Agrarian Economy], Lvivskiy natsionalnyi universytet veterynarnoi medytsyny

ta biotekhnolohii imeni S. Z. Gzhytskoho, Lviv, Ukraine.

2. Honcharuk, I. V. and Tomashuk, I. V. (2022), Resursnyi potentsial silskykh terytorii: stan ta napriamy zmitsnennia [Resource Potential of Rural Areas: State and Directions for Strengthening], TOV "Tvory", Vinnytsia, Ukraine.

3. Lozo, O. V., Nezhyborets, A. O. and Komissova, D. O. (2022), "Ecologization of Ukrainian Agriculture: Current State and Development Prospects", Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal, [Online], vol. 10, available at: http://lsej.org.ua/10_2022/89.pdf (Accessed 1 October 2025).

4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2004), The Law of Ukraine "On State Support of Agriculture", available at: <http://www.rada.gov.ua> (Accessed 1 October 2025).

5. Liga Zakon (2025), "Problems and Prospects of the Agrarian Sector in 2025: Interview with the Minister of Agrarian Policy and Food", available at: https://biz.ligazakon.net/interview/232400_-problemi-ta-perspektivi-agrarno-galuz-v-2025-rots-ntervyu-mnstra-agrarno-poltiki-ta-prodovolstva (Accessed 1 October 2025).

6. Shevchenko, O. V., Romanova, V. V. and Zhailo, Ya. A. (2020), Detsentralizatsiia i formuvannya polityky rehionalnogo rozvytku v Ukraini [Decentralization and Formation of Regional Development Policy in Ukraine], NISS, Kyiv, Ukraine.

7. European Commission (2025), "The common agricultural policy at a glance", available at: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-glance_en (Accessed 1 October 2025).

8. European Commission (2025), "Rural Pact Conference 2025", available at: https://ruralpact.rural-vision.europa.eu/news_en (Accessed 1 October 2025).

9. European Commission (2025), "IPARD III Programme", available at: https://enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/overview-instrument-pre-accession-assistance_en (Accessed 1 October 2025).

10. OECD (2025), "OECD Principles on Rural Policy", available at: <https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/rural-service-delivery/oecd-principles-on-rural-policy.html> (Accessed 1 October 2025).

11. European Commission (2025), "The next chapter for the CAP available", at: https://agriculture.ec.europa.eu/media/news/next-chapter-cap-2025-07-17_en (Accessed 1 October 2025).

Стаття надійшла до редакції 07.11.2025 р.